

Boldog Dalma

Jelenetek a magyar médiatörténetből Dési János *Sajtóstul a házba. Régi és új anekdoták a média világából* című könyvéről

Mit mondott az 1980-as években Woody Allen Kepes Andrásnak a magyar újságírókról? Miért nem engedték a Magyar Rádióban a „Sajtból van a Hold” című dalt a hírblokkok közelében lejátszani? Be lehetett-e olvasni a Magyar Televízióban arab nyelven a budai vár rekonstrukciójáról szóló hírt? Miért jelentett a „Mazsola és Tádé” egyik jelenete ideológiai problémát a tejtermékek drágulásának napján?

Ilyen és ehhez hasonló kérdésekre kapunk választ Dési János most megjelent könyvéből. A Szegvári Katalin közreműködésével készült kötet száznegyven anekdotát tartalmaz, ezek többsége a Kádár-korszakból származik, de találunk 1939-es és 2016-os történetet is. Az elbeszélések szereplői a magyar médiatörténet úttörői (Friderikusz Sándor, Kepes András, Rangos Katalin, Rózsa György, Vágó István, Vitray Tamás), továbbá újságírók, szerkesztők, valamint a politikai vezetés alakjai. Több fejezet szól Fenyő Jánosról, az 1998-ban meggyilkolt médiamogulról. A szöveggyűjtemény az 1970-es és az 1980-as évek és a rendszerváltás utáni időszak szubjektív, élces hangú korrajzát adja, amelyet a sajtómunkatársakról szóló adomák egészítenek ki.

A Kádár-korszak utolsó éveinek tájékoztatáspolitikáját a kiszámíthatatlanság jellemezte, ugyanis a nyilvánosság működési kereteit nem rögzítette egyértelmű szabályozási rendszer és jogszabályi háttér. Az 1986. évi sajtótörvény érvénybe lépéséig az 1949-es alkotmány vonatkozó része (amely elviekben biztosította a szólás- és sajtószabadságot), néhány Politikai Bizottsági párthatározat, illetve a differenciált kultúr- és tájékoztatáspolitikai („3T”) volt iránymutató, amely túrt, tiltott és támogatott kategóriák mentén osztályozta az egyes szerzőket és alkotásokat – ezek egyike sem garantálta a következetességet. Hivatalosan nem létezett cenzúra, de a tabusított témák (mint például az 1956-os forradalom, a szegénység, a társadalmi devianciák) tiltottak voltak, a túrt és a támogatott csoportok között pedig vékony határ húzódott, a gyakorlatban „kézi vezérléssel” irányították a tömegkommunikációt. Emiatt egyes hírek megjelenhettek a sajtóban, míg mások nem jutottak át az (ön)cenzúrán. Az újságírók többsége lavírozott a „pártos” és a „pontos” információközlés között.¹ Az 1986-os csernobili atomkatasztrófa kommunikációja például erősen hiányos volt a sugárszennyezettség mértékét illetően, ám a Híradóban mutattak egy olyan sugármérő műszert, amely kijelzőjén a számláló vészjóslóan emelkedett a felvétel során. Ugyanebben az évben egy „nyugati” könnyűzenei esemény, a budapesti Queen-koncert sajtórepresentációja is problémát jelentett. Az ifjúsági és a családi magazinokban az eseményt megelőzően számos népszerűsítő, a zenekart bálványozó cikk jelent meg. Ezzel szemben a koncert utáni beszámolóokban az együttest elmarasztaló, panaszos hangvételű, nyugatellenes narratíva volt jelen. De akad ellenpélda is. Péchy Blanka Magyar Nemzetben írt nyelvművelő cikkében jelent meg az alábbi, nyelvtani illusztráció, amely az u hang helyes használatára kívánt rávilágítani (szóban és írásban is rövid u szükséges ezekben a szavakban): „Szovjetunió, unom, utáalom” (164–165. o.).

A *Sajtóstul a házba* új nézőpontból, azon újságírók szemszögéből mutatja be a kifulladásos államszocializmust és a demokrácia kezdeti éveit, akik korszaktól függetlenül a nyilvánosság kiszélesítésére törekedtek. A szerző szerint a bizonytalan tájékoztatáspolitikai közegben egy biztosat tudtak tenni: a körülményekhez igazodva jól érezni magukat. Ahogyan ő fogalmaz:

¹ Az MSZM PB 1979-es párthatározata kimondta: „A sajtó legyen pártos, munkájában álljon fenntartás nélkül a proletárdiktatúra talaján, álláspontja legyen mindig az osztályálláspont. [...] A pártosságot és az elkötelezettséget [...] az újságíróktól várjuk el”, míg az 1986. évi II. törvény a sajtóról már így fogalmazott: „A sajtó feladata [...] a hiteles, pontos és gyors tájékoztatásról való gondoskodás.”

„Első számú kiegészítő tétel: a körülmények igen szarok. De akkor is. Tessék írni: szépet, jót, okosat, fontosat, érdekeset, szomorút vagy vidámat, régít vagy újat. Okosról vagy butáról. Nobel-díjasról vagy humoristáról. A mindennapokról. Az ünnepekről. Az élőkről vagy a holtakról. Ettől lehet, hogy nem lesz jobb. De elviselhetőbb. Szerzőnek, olvasónak egyformán” (12. o.).

A túlélés legfontosabb eszköze a humor volt, a szerkesztőségi mindennapok részét képezték a folyamatos ugratások, heccelések. 1975-ben a Magyar Nemzetnél például hivatalosnak tűnő levélben értesítették (saját kollegái) az egyik újságírót, hogy a Szozuz–Apolló-program keretében ki fogják löni az űrbe, hogy onnan számolhasson be élményeiről (18. o.). A kötet szerzője is áldozatul esett hasonló viccnek. Kálmán Olga közvetlenül adáskezdés előtt bogarat tett a fülébe: nagyon figyeljen arra, hogy a Suchman vezetéknévét véletlenül se „szácsmen”-nek ejtse ki. A biztonság kedvéért ezt kétszer is megismételte. Ezt követően kigyulladt az adáskezdést jelző piros lámpa, a következő másodpercben pedig Dési „szácsmen” Tamást üdvözölte a stúdióban (214. o.).

Az összegyűjtött adomák is jól illusztrálják, hogy a magát megingathatatlannak feltüntető rendszer az 1980-as évek végére olyan mértékben gyengült meg és töredezett szét, hogy már „kézi vezérléssel” sem tudta irányítani az újságírókat, és egyre kevesebb hatással volt a tömegkommunikációra. Dési János vállaltan anekdotagyűjteményt adott közre, tehát műfajukból adódóan a történetek elsődleges célja a szórakoztatás, és nem a valósághű ábrázolás. Ennek ellenére betekintést nyújtanak a sajtó kulisszái mögé, s csakúgy, mint az egykori parlamenti tudósítások körülményei és a büfében zajló újságírói párbeszédék, ezek is a politikai rendszer működéséről árulkodnak. Az egyes „hangulatjelentések” szubjektív nézőpontú adalékai a magyar médiatörténetnek. (Dési János: *Sajtóstul a házba. Régi és új anekdoták a média világából*. Budapest: Noran Libro, 2017, 287 oldal, 2800 forint)

Bodog Dalma 2013-ban szerzett mesterszakos diplomát a Zsigmond Király Főiskola kommunikáció- és médiatudomány szakán. Jelenleg a Budapesti Corvinus Egyetem Társadalmi Kommunikáció Doktori Iskolájának hallgatója. Kutatási területe a Kádár-korszak tájékoztatáspolitikája. Írásai a *Médiakutatóban*: „A személyre szabott információszűrés problémái. *Cass R. Sunstein: Republic.com 2.0* című könyvéről” (2017. tavasz); „Konszenzusgyártás az amerikai liberális demokráciában. Edward S. Herman és Noam Chomsky *Az egyetértés-gépezet. A tömegmédiák politikai gazdaságtana* című könyvéről” (2016. ősz–tél). E-mail: boldog.dalma@gmail.com